

Eyyûb el-Ensârî adlı eseri ise Millet Kütüphanesi'ndedir (Ali Emîrî, nr. 2447, 30 varak). Eserin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshasının (III. Ahmed, nr. 568, 62 varak) adı *Kitâb fîmâ revâhü Ebû Eyyûb el-Ensârî mine'l-ḥadîs*'tir. Abdülvehhâb b. Mustafa eş-Şâmî'nin *Kevkebü's-sârî bi-ehâdîsî seyyidînâ Ebî Eyyûb el-Ensârî* adlı eseri Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Dârülmecnevî, nr. 161, vr. 84-109). Ebû'l-Mevâhib Ahmed b. İsâ er-Reşîdî er-Rıdvânî'nin *Kütû'l-kulûb fî ehâdîsî Ebî Eyyûb'u* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (III. Ahmed, nr. 570, 77 varak), Muhammed b. Mustafa ed-Desûkî'nin *Fethû'l-meliki'l-bârî bi-şerhi ba'zî ehâdîsî Ebî Eyyûb el-Ensârî* adlı eseri de Süleymaniye Kütüphanesi'nde (M. Ârif — M. Murad, nr. 5/1, vr. 1-75, müellif hattı) bulunmaktadır.

Reisülkurrâ Abdullah Eyyûbî'nin *Ebû Eyyûb-i Ensârî'den Mervî Hadislerin Şerhi ve Tercümesi* adlı bir eseri vardır (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 203, 273 varak). Ayrıca Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin menkıbeleriyle türbesini ziyaret ederken uyulacak esasları *Âdâbü'l-müsâfirîn* adlı risâlesinde ele almıştır (bk. ABDULLAH EYYÜBÎ). Muhammed Abdullah Veleed Kerîm, *Ebû Eyyûb el-Ensârî ve mervîyyâtühü fî Müsnedi'l-İmâm Ahmed* adıyla bir yüksek lisans çalışması yapmış (Ümmülkurâ Üniversitesi, Mekke 1400/1980), İsmail L. Çakan da Ebû Eyyûb'un rivayetlerinden derlediği kırk hadisi şerhederek *Eyûb Sultan Hazretlerinden Kırk Hadis* adıyla yayımlamıştır (İstanbul 1990). Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin menâkıbı muhtelif eserlere konu olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: 1. Abdülhafız b. Osman et-Tâifî, *Cilâ'ü'l-kulûb ve keşfü'l-kurûb bi-menâkıbî Ebî Eyyûb* (İstanbul 1298). 2. Ahmed b. Muh-

yiddin en-Nâimî, *Esne's-şevâhid fî zikri menâkıbî Ebî Eyyûb Hâlid* (TSMK, III. Ahmed, nr. 580, 60 varak). 3. Abdullah b. Sâdik, *Menâkıb-ı Ebû Eyyûb el-Ensârî*. Bu Türkçe eserin yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4692, 56 varak).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 70; *Müsned*, IV, 147; V, 416, 417, 422; Buhârî, "Menâkıbü'l-Ensâr", 89, "Kader", 8; Müslim, "İmâre", 48, "Eşribe", 170; Ebû Dâvûd, "Salât", 6; Tirmizî, "Züh'd", 39, "Tefsîr", 3, "Et'ime", 13; Nesâî, "Bey'at", 32; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi), Bağdad 1979, IV, 187, 189, 218; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 90; III, 462; IV, 515; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 323; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 144, 177; II, 100, 140, 141, 144, 145, 152, 167, 175, 359; III, 315, 316, 354, 355; İbn Sa'd, *e't-Tabakât*, I, 110, 116; III, 484, 485; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Sâvî), s. 119; Belâzürî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 19, 20, 159; a.mlf., *Fütûh* (Fayda), s. 5, 6, 220; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, Kahire 1384/1965, IV, 367-368; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 403-404; Herevî, *Ziyârat*, Bursa Eski Eserler Haraççioğlu Ktp., nr. 1095, vr. 51^a; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 94-96; a.mlf., *el-Kâmil*, III, 459; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 402-413; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 198, 214; İbn Hudeyde, *el-Mişbâhu'l-mu'tî* (nşr. Muhammed Azîmüddin), Beyrut 1405/1985, I, 88-89; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 90-91; a.mlf., *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 234-235; *Tecrid Tercemesi*, I, 135-138; Enîsî, *Menâkıb-ı Akşemseddin*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4666, vr. 11^b-12^a; Semhûdî, *Vefâ'ü'l-vefâ*, I, 181, 193; Hazrecî, *Hulâsatü Tezhib*, s. 100-101; Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, VI, 386; Halebî, *İnsânü'l-ıyyûn*, Beyrut 1320, II, 57-65; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1314, I; Safiyyurrahmân Mübârekfûrî, *er-Rahîku'l-mahtûm*, Beyrut 1408/1988, s. 167; Ahmed b. Zeynî Dahlân, *es-Siretün-nebeviyye* (Halebî, *İnsânü'l-ıyyûn* içinde), I, 329; Mahmud Esad, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1983, s. 375, ayrıca bk. İndeks; Elmalılı, *Hak Dinî*, II, 701-704; A. Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, İstanbul 1953, s. 30-35; Alasonyalı Hacı Cemal Ögüt, *Meşhur Eyyûb Sultan*, İstanbul 1955; Ahmed Nedvî — Saîd Sâhib Ensârî, *Asr-ı Saâdet: Peygamberimizin Ashâbı* (trc. Ali Genceli, nşr. Eşref Edib), İstanbul 1384/1964, IV, 268-285; Ali İhsan Yurt, *Fâtih'in Hocası Akşemseddin*, İstanbul 1972, s. 62-67; M. Mustafa el-Azamî, *Küttübü'n-nebî*, Riyad 1403/1981, s. 32; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, I, 117, 268, 307, 311, 435-437; II, 431; III, 31; İsmail L. Çakan, *Eyûb Sultan Hazretlerinden Kırk Hadis*, İstanbul 1990; Marius Canard, "Tarih ve Efsaneye Göre Arapların İstanbul Seferleri", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, II, İstanbul 1956, s. 217-222; Hasan Güleç, "Peygamber'in Ev Sahibi Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd el-Ensârî (R.A.)", *Diyanet Dergisi*, XII/5, Ankara 1973, s. 259-264; [Cl. Huart], "Ebû Eyyûb", *İA*, IV, 16-17; a.mlf. — E. Lévi-Provençal — J. H. Mordtmann, "Abû Ayyûb al-Anşârî", *EI*² (Fr.), I, 111-112.



HÜSEYİN ALGÜL

EBÜ EYYÜB el-MÜRİYÂNÎ

(bk. MÜRİYÂNÎ).

EBÜ FİRÂS el-HAMDÂNÎ

(أبو فراس الحمداني)

Ebû Firâs el-Hâris b. Saîd
b. Hamdân el-Hamdânî et-Tağlibî
(ö. 357/968)

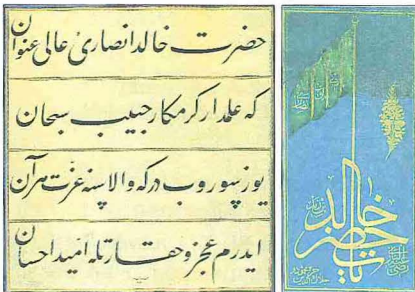
Hamdânî hânedanına mensup
Arap şairi ve kumandanı.

320 (932) yılında Menbic'de, bir başka rivayete göre ise Musul'da Rum asıllı bir câriyeden dünyaya geldi. Babası Ebû'l-Alâ Saîd, 323'te (935) Musul'u işgale teşebbüs ettiği bir sırada yeğeni Nâsirüddeve Hasan b. Abdullah tarafından öldürülünce Ebû Firâs daha üç yaşında iken yetim kaldı. Annesiyle birlikte Âmid (Diyarbakır), Meyyâfârikın (Silvan), Mardin, Rakka gibi şehirlerde on yıl kadar dolaştıktan sonra Halep'e gitti. Orada, amcazadesi ve aynı zamanda kız kardeşinin kocası olan Melik Seyfûddevele el-Hamdânî'nin himayesine girdi. Sarayda başta Arap dil bilgini İbn Hâleveyh olmak üzere devrin meşhur âlimlerinden ders aldı. 336 (947-48) yılında daha on altı yaşında iken Seyfûddevele tarafından Menbic'e, ardından da Harran'a vali tayin edildi.

Ebû Firâs'ın hayatı, Hamdânîler'in kuzeydeki komşuları Bizanslılar'la ve Hamdânîler'e karşı sürekli isyan eden Suriyeli bedevî kabilelerle mücadele içinde geçti. Zaman zaman Seyfûddevele'nin Bizans'a ve isyancı kabilelere karşı yaptığı seferlerde ona refakat etti. 351'de (962) Halep muhasarasından önce Bizanslılar'ın giriştiği harekât sırasında Menbic civarında esir düştü. Önce Malatya yakınlarında Fırat nehri kıyısında bir Bizans kalesi olan Harşana'ya, oradan da İstanbul'a götürüldü. Receb 355'te (966) yapılan esir mübâdelesine kadar İstanbul'da kaldı. Onun ayrıca 348 (959) yılında Bizanslılar'a esir düştüğü, fakat daha sonra kaçarak kurtulduğu söylenmektedir. Başından geçen her olayı şiirle anlatan Ebû Firâs'ın bu olaydan hiç söz etmemesi bu rivayeti zayıflatmaktadır.

Ebû Firâs memleketine döndükten sonra bu defa Humus'a vali tayin edildi. Safer 356'da (Ocak 967) Seyfûddevele ölünce yerine oğlu Ebû'l-Meâlî Sa'dü'd-

Ebû Eyyûb el-Ensârî adına düzenlenmiş iki levha
(İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 751-753; 679-740)



devle Şerîf geçti. Fakat Ebû'l-Meâlî ile aralarında anlaşmazlık çıktı. Halep'i de ele geçirmek maksadıyla isyan eden Ebû Firâs sonunda yenik düştü. 2 Cemâziyilevel 357'de (4 Nisan 968), başka bir rivayete göre de 8 Rebûlâhîr 357'de (12 Mart 968) Ebû'l-Meâlî Sa'düddeve'nin ordu kumandanlarından Kargaveyh (veya Kargûye) tarafından Humus civarında-ki Serîr dağında öldürüldü.

Ebû Firâs büyük âlimlerin, meşhur şair ve kâtiplerin yaşadığı bir devirde, Seyfûddeve gibi ilim ve sanat hâmisî bir emîrin saray muhitinde yetişmiştir. Şiirleri kolay anlaşılan bir şair ve özellikle Seyfûddeve'ye yazdığı mektuplarında görüldüğü kadarıyla üslûp sahibi bir nersir ustasıdır. Onun şiirinin tabii muhiti öncelikle Halep sarayıdır. İlk şiirleri, ailesinin asaletini ve savaşlarda gösterdiği başarıları görkemli bir şekilde anlattığı, bizzat kendini ve hâmisî Seyfûddeve'yi övdüğü klasik türdeki kasidelerden ibarettir. Bunlar arasında, bilhassa Hamdânî hânedanının tarihini hikâyeye eden ve Margoliouth tarafından sunî tarzda bir destan (epope) olarak değerlendirilen 225 beyitlik "Râiyye"si ile Şam ekolünün bir mensubu olmasına rağmen bir dereceye kadar Bağdat ekolünün de özelliklerini yansıtan dostluk ve aşk temalı bazı şiirleri zikredilebilir. Şair olarak kasidelerinde genellikle sade, samimî ve açık bir ifade kullanmıştır. Bu özelliğiyle şiiri, Seyfûddeve'nin sarayında başlıca rakibi olan şair Mütenebbî'nin edebî sanatlarla örülü, inceliklerle işlenmiş şiirleri yanında pek sade kalmakla beraber üslûbu çağdaşı birçok şairinkinden farklı değildir. Kısa şiirleri, basit konuları ele alan ve fazla orijinalliği olmayan manzumelerdir. Büyük bir cesaretle Abbâsîler'i hicvedip Ehl-i beyt'i övdüğü kasideleri, siyasî olayları konu alan şiirlere güzel bir örnek teşkil eder. Hikmetli sözlerle öğütler ihtiva eden beyitleri ayrıca zikre değer. Belki de bu sebeple Sâhib b. Abbâd, İmru'ülkays ve Ebû Firâs'ı kastederek, "Şiir bir melikle başladı, bir başka melikle sona erdi" demiştir.

Ebû Firâs'ın asıl şöhreti, Bizans'taki esareti sırasında kaleme aldığı ve onun âdeta günü gününe tutulmuş hâtıraları mahiyetindeki şiirlerinin önemli bir bölümünü teşkil eden "Rûmiyyât"ından gelir. Bu şiirlerinde bir esirin vatanına, ailesine, dostlarına ve hürriyete duyduğu özlemi müessir ifadelerle dile getirir.

Kaynaklarda şairin ölümünden önce bizzat kendisi tarafından elden geçirildiği kaydedilen divanını, vefatından kısa bir süre sonra ve çoğu ondan nakledilen şerhlerle birlikte hocası İbn Hâleveyh derlemiştir. Bu divan ilk defa Beyrut'ta basılmış (1873), Nahle Kalfât tarafından şerhedilerek yapılan hatalı ve noksan neşirlerinden sonra (Beyrut 1900, 1910) Sâmî ed-Dehhân eseri tahkik ederek üç cilt halinde mükemmel bir bibliyografya ile birlikte yayımlamıştır (Beyrut 1944).

Ebû Firâs'ın hayatı ve edebî şahsiyeti üzerinde müstakil birçok çalışma yapılmıştır. Bunların başlıcaları şunlardır: Ali Cârîm, *Fârisü Benî Hamdân* (Kahire 1945); Muhsin el-Emin, *Ebû Firâs el-Hamdânî* (Dimaşk 1945); Nu'mân Mâhir el-Ken'ânî, *Şâ'iriyetü Ebî Firâs* (Bağdad 1947); Ahmed Ahmed el-Bede'î, *Şâ'iru Benî Hamdân* (Kahire 1952); Ömer Ferûh, *Ebû Firâs Fârisü Benî Hamdân* (Beyrut 1373/1954); Ahmed Ebû Hakka, *Ebû Firâs el-Hamdânî* (Beyrut 1960); Abdülcelîl Hasan Abdülmehdî, *Ebû Firâs el-Hamdânî: Hayâtühü ve şî'ruhü* (Amman 1981); Muhammed Ârif Mahmûd Hüseyin, *Anâsırü'l-ibdâ' i'l-fennî fi Râ'iyeti Ebî Firâs* (Kahire 1988). Ayrıca muhtelif kasideleri W. Ahlwardt, Friedrich Rückert, Rudolf Dvorák, Oskar Rescher gibi şarkiyatçılar tarafından Almanca'ya tercüme edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Firâs, *Divân* (nşr. Sâmî ed-Dehhân), Beyrut 1944, nâşirin mukaddimesi, I, 17-25; Tenûhî, *Nişvârü'l-muḥâḍara* (nşr. Abbûd eş-Şâlecî), Kahire 1391-93/1971-73, I, 225-227; Seâlibî, *Yettimetü'd-dehr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1375/1956, I, 48-103; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 68-71; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Beyrut 1385-86/1965-66, VIII, 545, 574, 588; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 58-64; Zehebî, *A'âmü'n-nübelâ'*, XVI, 196-197; Safedî, *el-Vâfi*, XI, 261-265; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IV, 19-20; Butrus el-Bustânî, *Üdebâ'ü'l-'Arab*, Beyrut 1979, II, 363-376; Serkîs, *Mu'cem*, I, 336-337; Sâmî el-Keyyâlî, *Seyfûddeve ve 'aşrû'l-Hamdâniyyîn*, Halep 1939, s. 192-230; Brockelmann, *GAL*, I, 88-89; *Suppl.*, I, 142-144; a.mlf., "Ebû Firâs", *IA*, IV, 17; Sezgin, *GAS*, II, 480-483; C. Zeydân, *Âdab*, II, 559-561; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*, VI, 707-712; Abdülvehhâb es-Sâbüni, *Şu'arâ' ve devâvîn*, Beyrut 1978, s. 203-205; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 495-500; A'yânü's-Şî'a, IV, 307-365; Hannâ el-Fâhûfî, *el-Mücezz fi'l-edebî'l-'Arabî ve târîhih*, Beyrut 1985, II, 432-451; H. A. R. Gibb, "Abû Firâs al-Hamdânî", *EL²* (İng.), I, 119-120.



MUSTAFA KILIÇLI

EBÜ FÜKEYHE

(أبو فكيهة)

Ebû Fûkeyhe Yesâr el-Ezdî
(ö. 2/624'ten önce)

İlk müslümanlardan.

Yemen'in Ezd kabilesine mensup olduğu rivayet edilir. Adını Eflah diye zikredenler de vardır. Mekke'de ilk müslüman olanlardan biri olan Ebû Fûkeyhe, Kureys'in ileri gelenlerinden Safvân b. Ümeyye'nin veya Abdüddâroğulları'nın kölesi idi.

Kur'an-ı Kerim'de "müstaz'afûn" olarak nitelendirilen (en-Nisâ 4/75) ve Kureysli müşriklerce ağır işkencelere mâruz bırakılan Bilâl-i Habeşî, Ammâr b. Yâsir, Âmir b. Fûheyre gibi kimsesiz, ezilmiş müslümanlar grubuna dahildi. İbn Sa'd'ın kaydettiğine göre bunların Mekke'de yakınları bulunmadığı gibi koruyucuları da yoktu. Efendisi olan Abdüddâroğulları Ebû Fûkeyhe'ye elbiselerini giydirir, ayaklarını zincirle bağlar, öğle sıcaklığında yüzü koyun kızgın kumlara yatırır, sırtına ağır taşlar koyarak kindinden dönmesi için işkenceye tâbi tutarlardı. Uzun yıllar bu işkencelere katlanan Ebû Fûkeyhe ölmek üzere iken Hz. Ebû Bekir tarafından satın alınarak âzat edildi. Daha sonra Habeşistan'a hicret eden ikinci kafiye ile birlikte o da Habeşistan'a gitti. Oradan dönen ilk kafiyelele de Medine'ye hicret etti.

İslâm dininin yayılmasında büyük emeği geçen Ebû Fûkeyhe işkenceler yüzünden iyice yıprandığı için çok yaşamadı, hicretin ilk senesinde Bedir Gazvesi'nden önce vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, III, 248; IV, 123; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 666; IV, 156-157; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 517; VI, 248; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 667; IV, 156; Köksal, *İslâm Tarihî* (Mekke), III, 123.



ALİ YARDIM

EBÜ GÂNİM

(أبو غانم)

Bişr b. Gânîm el-Horâsânî
(ö. 200/815 [?])

el-Müdevvene adlı
eseriyle tanınan İbâzî fakihî.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Horasan'da doğup büyüdüğü ve II. (VIII.) yüzyılın sonu ile III. (IX.) yüzyılın başlarında yaşadığı bilinmektedir. Fuat Sezgin,